

Rändajad aja vangis

Algus lk 13.

Kaudselt esitab Sepping juba Nõukogude ajal laulu pandud küsimuse „gde natšinažetsa rodina?“ ehk „kust algab kodumaa?“. Seda küsib filmis otsesõnu ka Miili abikaasa, odavatest sigarettidest kaheda häälega heasüdamlik ja lihtne töömees, kelle mõtted on riigitelevisioon oma propagandaga krussi ajanud. Miilile ongi aga kodumaa Venemaa ja seda ei saa talle

ette heita, sest seal ta ju elab ja on seal ka sündinud. Niisamuti on Eesti kodumaa siinsetele vene keelt rääkivatele inimestele, olgu nende vanemad või vanavanemad pärit Tatarimaalt, Mariimaalt või Ukrainast. „Rändajate“ Maša annaks sellele kodumaa küsimusele aga nüüd ehk hoopis teise vastuse. Kahjuks ei saa me teada, millise.

Eva Seppingule on see esimene töö dokirežissööri ja -stsenaristina. Selge, läbimõeldud ülesehitus hoiab filmi koos, kõrvaltegelased lisavad emotsiooni ja elulisust, kaadrites vilksatavad kassid on omamoodi finessiks, markeerides universaalsust.

Kõige selle juures jäävad aga segaseks paar tehnilist nüanssi: arhiivifotode animeerimine ja mõneti ka helitaust. Mida annab juurde see, et sajan-ditagustel perekonnapotodel kallid kaimud silmi pöörivad? Pigem mõjub see koomiliselt ja lõhub narratiivi. Ann Reimanni algupärane saatemuusika on peaaegu ideaalne (ei tüki esile, vaid aitab stseene emotsionaalselt ilmetada), aga kokku sulatatud laulud muutuvad ühtlaseks arusaamatuks pudruks. Võib-olla see ongi taotluslik, märkides me endi kaugenevat vaadet pärimusele? Võib aru saada ka soovist tekitada rahvalaulude kokkusulatamisega

teatud ajakaja efekt, seda enam et laulud on võetud meie rahvamuusika-arhiivist, mitte Siberis kohapeal salvestatud. Ja kes teab, võib-olla polegi arhiivides Siberi eestlaste laule.

Eva Seppingu „Rändajad“ moodustab mõttelise paari Marianna Kaadi hiljutise dokumentaaliga „Viimane reliikvia“ (2023), kus näidatakse elu tänapäeva Venemaal. Teinekord tulebki käia kaugel ära, et märgata, kui hea elu Eestis tegelikult on. Sellised filmid seda ka võimaldavad.

* Jaanus Piirsalu, Siberi kõige kõvem eestlane pidas koduküla 150 aasta juubelit. – Eesti Päevaleht 28. VII 2008.

Kultuur alaealisega

Vanessa Filho: „Paljudel kultuurieliidi esindajatel pole mitte mingit empaatiat, ainult tsitaadid. Ja tsitaate kasutatakse selleks, et ära põhjendada oma käitumine, argumendid ja seisukohad.“

TRISTAN PRIIMÄGI

2020. aastal avaldas prantsuse kirjastaja ja kirjanik Vanessa Springora raamatu „Nõusolek“¹, kus paljastas üksikasjalikult oma seksuaalsuhte kuulsale kirjanikule, kuigi ta ise oli toona vaid 14aastane. Olgugi et ta oli jätnud raamatus mehe nimepidi nimetamata, kinnitas ta paaris intervjuus, et tegu on hinnatud kirjaniku Gabriel Matzneffiga.

Kultuurieliit üritas alguses tõmbuda ringkaitse, kuna Matzneffi sõprade hulgas olid ka François Mitterrand, Jean-Marie Le Pen ja Yves Saint Laurent, kuid osa kirjastusi lõpetas temaga koostöö. Matzneffile esitati ka alaealise ärakasutamise süüdistus, aga süüdi teda mõista ei õnnestunud, sest kuriteod olid aegunud.

Eelmisel aastal tuli välja ka raamatu samanimeline ekraniseering, mis esilinastus Tallinnas PÖFFil. „Nõusoleku“ ekraaniversioon² on Matzneffile juba ka nimi külge pandud ja ega see mingi kerge vaatamine pole, see-eest sai noor näitlejanna Kim Higelin oma raske rolli eest parima naisnäitleja preemia. Nii Higelin kui ka filmi lavastaja Vanessa Filho nõustasid rääkima selle nüüd ka Eesti kinolevisse jõudnud filmi tagamaadest.

Kui Matzneffi juhtum avalikkuse ette tuli, tekkis suur skandaal. Kuidas teie selle materjali otsa sattusite?

Vanessa Filho: Meile oli määrav „Nõusoleku“ päevakajalisus ja et Vanessa Springora algatatud võitlust käimas hoida. Vajame rohkem selliseid inimesi, kes oleksid nõus oma lugusid avalikustama ja kohtus tunnistusi andma, et olukorda parandada. Kui vaadata prantsuse seksuaalse väärkohtlemise statistikat, siis on see alati hirmutav olnud. Asjad paranevad, aga mitte kuigi jõudsalt. Ohvrite arv jahmatab endiselt. Ja mida

Kim Higelin PÖFFi parima naisnäitleja preemiaga.

Erlend Štaub

me siis teeme, kui me kõigi nende näitajatega silmitsi seisame? Me võime need lihtsalt kõrvale lükata ja mitte midagi teha või edasi võidelda ja veenda inimesi tunnistusi andma.

Saame juba filmi algusminutitel aru, et seda lugu räägitakse ohvri vaatenurgast. Kui tähtsaks pidasite nii teha, ja ka jälgida, et see vaatenurk oleks ka ohvrile vastuvõetav?

Filho: Juriidiliselt on see aspekt väga oluline, sest raamatus nimetas Vanessa

Springora oma ahistajat vaid „temaks“ ja filmis nimetame me „teda“ pärisnimega. Sest kui raamat välja tuli, siis ajakirjanduses teadsid kõik, et see on Gabriel Matzneff. Sellest sai avalik saladus, nii et oleks olnud filmis kummaline jätta ta nimepidi nimetamata.

Kas teil tekkis ka juriidilisi probleeme?

Filho: Lõppude lõpuks mitte. Läksime küll riskile välja, sest see oli meile tõsine teema, aga olime ka väga ettevaatlikud –

vahel pole filmis näha raamatute pealkirju jne. Meie suurim hirm oli see, et kellelgi õnnestub filmil väljatulek peatada.

Filmi väljatulekul tabas meid aga paras üllatus. Oleme kindlad, et kõnealune mees vaatas samuti seda filmi, aga ta ei öelnud mitte midagi. Peaksite ka seda teadma, et Prantsusmaal tuli 2023. aasta lõpus avalikuks veel üks temaga seotud kohutav juhtum. Veel üks naine tegi avalduse, et kui ta väike oli, vedas isa ta Gabriel Matzneffi juurde, et too ta ära vägistaks. Ja ta viitab ka sellele, et tegemist oli mitte üksnes Matzneffiga, vaid suurema pedofiilide ringiga. Meile jäi kahtlus, et seoses „Nõusoleku“ filmiga võis tema jurist Matzneffile nõu anda, et püsigu filmist eemal, sest nii võib ta tule veel rohkem enda peale tõmmata.

„Nõusolek“ räägib ärakasutamise kõrval ka põlvkonna kaasosast sellises käitumisviisis. Kuidas on vanem ja noorem põlvkond filmi vastu võtnud?

Filho: Oleme väga liigutatud sellest, kuidas „Nõusoleku“ teekond on pärast valmimist kulgenud. Alustasime, nagu Prantsusmaal ikka kombeks, pisut aeglaselt, sest paljud kartsid seda filmi vaadata. Aga seejärel sai „Nõusolekust“ ühismeedias omamoodi fenomen, kus inimesed võtsid ja kasutasid seda filmi justkui relvana, et midagi öelda ja võidelda sellise ühiskonnaga, kus on tõsisemid probleeme. Me räägime filmis küll 1980ndatest aastatest, aga asjaolud pole eriti muutunud. Ahistamisest räägitakse järjest enam, aga kas me võime öelda, et elame domineerimiseta ühiskonnas?

Nii et seda film kasutati ka oma viha väljendamiseks maailma vastu. Ja see sisendab julgust, et ehk toimub muutus uue ja parema suunas. See oli protsess, mida ei saa ette teada ega ka kontrollida. Me lootsime väga, et „Nõusolek“

puudutab ka nooremat põlvkonda. Paljud neist ei käi tänapäeval kuigi tihti kinos ega teatris. Unistasime nende tähelepanust ja õnneks see unistus ka täitus.

Kim, kõigepealt komplimendid, et julgesite sellise rolli võtta. Kuidas te suutsite barjääri ületada ja end selle osani viia?

Higelin: Täna, see tähendab mulle palju. Minu otsus roll vastu võtta ei olnud tegelikult raske. Usun, et mu otsus oli küps, kui olin lugenud Vanessa Springora raamatut, sest see raamat muutis mu sisimas kõike. See tegi minust parema inimese ning sisendas mulle ka julgust. Tahtsin väga olla võimeline seda osa mängima. Nii et otsus ei olnud raske, aga teisalt oli väga keeruline Vanessa tegelaskuju mängimisel panna oma viha kõrvale. Tundsin end vihase ja jõuetuna ning püüdsin mitte kogu aeg raevus olla, kui mul tuli kujutada noort naist, kes arvab, et on sügavalt armunud. Mul tuli omaenese iseloomust lahti öelda.

Prantslastel on alati olnud keeruline eristada kunsti kuriteost. Võtame kas või hiljutised süüdistused Gérard Depardieu pihhta, tema kaitseks astus välja Emmanuel Macron, õigustades teda kui suurt näitlejat ja öeldes, et me peame seepärast muu unustama. Mis teie sellest arvate? Kas palju tööd on veel teha, sest argumendid on ikka ja jälle samad.

Filho: See on väga hirmutav, aga presidendi sõnade juures veel jubedam oli see, kuidas täielikult ignoreeriti ohvrite kannatusi. Neid isegi ei mainitud, nagu neid polekski olemas. See on täiesti šokeeriv. Ühiskond on selliste kuritegude eest suuresti vastutav ja kindlasti ei saa seksuaalkurjategija vabalt tegutseda ilma kaasosaliste või võimaldajateta. Filmi tegevus toimub küll 1980ndatel, aga praegu on lood täpselt samad.

Samamoodi pole võimalik mõista seda, et kui ilmusid Gabriel Matzneffi raamatud, kus kirjeldatakse paljude isikute vägistamist, sest Matzneff on kauaaegne seksuaalkurjategija, siis ei teinud toimetajad seda märkamagi. Pooldati tema transgressiivset stiili ja kirjandusringkondades oli moes ka ise olla samamoodi transgressiivne. Kuidas aga ei tulnud ohvrid selle kõige juures kordagi kõne alla? Need, kelle elud hävitatakse igaveseks, ja mille nimel? Filmi lõpus on stseen restoranis, mis leiab aset aastal 2013, kui Matzneff võitis prestiižse Renaudot' esseeauhinna. Sel ajal oli Renaudot' auhinna žürii eesotsas Matzneffi lähedane sõber ja kaasosaline (Christian Giudicelli – toim). Kõik teadsid, et nad käisid koos Manilas seksireisidel, magamas kaheksa-aastaste poistega. Kindel ja väga hirmutav on see, kuidas kultuuriringkonnad sellist käitumist võimaldavad. Kultuur peaks olema relv, mille abil võideldakse edasimineku

Vanessa Filho: „Ahistamisest räägitakse järjest enam, aga kas me võime öelda, et elame domineerimiseta ühiskonnas?“

Bestfilm

nimel. Kultuur peaks aitama meil kasvada ja areneda ning andma meile rohkem vabadust. Osa inimesi aga kasutab kultuuri ära selleks, et teisi hävitada. Ja see rabas mind Springora raamatu juures.

Mulle on kultuurimaailm pikka aega muljet avaldanud, aga korraga sain aru, et paljudel kultuurieliidi esindajatel ei ole mitte mingit empaatiat, ainult tsitaadid. Ja tsitaate kasutatakse selleks, et ära põhjendada oma käitumine, argumendid ja seisukohad.

Nii Woody Allenil kui ka Roman Polanskil tulid eelmisel aastal välja uued filmid, ja huvitaval kombel on mõlemad prantsuse filmid. Prantsusmaa näib kunsti nimel võtvat kõik vastu ja omaks ilma liigseid moraalilüksimusi esitamata ...

Kas te olite arenduse või võtete ajal ühenduses peategelase prototüübi Vanessa Springoraga? Kas ka tema panustas filmi valmimisse?

Higelin: Jaa, me oleme tegelikult väga lähedased. Ta oli filmiga kaasas igas etapis. Kõigepealt kirjutas meie lavastaja Vanessa Filho talle neljaleheküljelise kirja, kus ta selgitas, et „Nõusoleku“ elluäratamise ja ekraniseerimise järele on suur vajadus. Springora oli plaaniga nõus ning nad kohtusid, ja sealt algaski kohe võrratu koostöö – pikad arutlused ja jutuajamised, et saavutada filmi võimalikult suur tõetruudus, lähedus Springora tööle ja tunnetele. Me kohustusime ja rääkisime palju, aga me ei arutlenud niivõrd tegelaskuju üle ega uurinud, mida tal oli tulnud läbi elada, vaid püüdsin Springorast aru saada,

teda mõista. Me saime väga lähedasteks sõpradeks.

Aga jah, Polanski ümber on olnud palju arutelu. Kui ta sai parima režissööri Césari³, pakkus see Prantsuse ühiskonnas tohutult kõneainet, sest ühtäkki hakati lõpuks arutama, kas autori peaks teosest eraldama või mitte. Eks see arutelu kesta tänapäevani. Meie arvates pole siin midagi arutada. Igaüks peab nõustuma sellega, et hetkest, kui tehakse teisele haiget või hävitatakse kellegi elu, peab järgnema karistus, ja kõik. Selle nimel tuleb aga tööd teha.

Filho: Ja siin tuleb silmas pidada, et küsimus pole üksnes kunstis ja moraal, vaid ka kunstis ja seaduses.

Higelin: Kindlasti. Ja sama küsimus kerkib üles ka seoses Depardieu ja Macroniga. Depardieud tuleb imetleda ja armastada ühe prantsuse parima, kui mitte kõige parema, näitlejana, nii et seepärast antaksegi talle praegu andeks see, et ta on hävitanud teiste elusid. See ei tohiks üldse olla arutelu koht. Prantsusmaal on sellega veel palju tööd teha.

Ilmselt kogu Euroopas. Kas Vanessa Springoral oli oma raamatu ekraniseeringut pärast raske vaadata?

Higelin: Oma elus toimunu vaatamine kinoekraanilt on alati väga erakordne kogemus. Me ei saa tema eest sõna võtta, aga see võis olla mõneti kummaline. Nüüd võime juba korrata tema öeldud sõnu, et ekraanilt paistsid talle täpselt tema enda tunded ja see oligi meile filmi tegemise juures kõige olulisem. Meie põhiline eesmärk oli mitte teda jälle reeta ja saada tööle nii lähedale kui võimalik.

Kui raske oli valida, mida filmis eksponeerida, mida varjata, et lugu kõige paremini edasi anda? Raamatu puhul on selge, et tuleb lugu usaldada lugeja kujutlusvõime hoolde, aga film on kujutamisejõult agressiivsem. Kas te ei kartnud, et võite sattuda odava žanrifilmi alale?

Filho: Järgisin lihtsalt oma tunnetust. Usaldas iniseennast ja oma arvamust, kuigi loomulikult võin ma ka eksida. Otsustasin lasta tunnetel juhtida iga lavastamise aspekti, uskudes, et leian nii õige koha ja kauguse, kuhu kaamera panna. Mu ainus eesmärk oli olla tunnete ekraanil piisavalt lähedal ja panna vaatajad mõistma, mida noorel Vanessal tuli kogeda.

Kas te teate ka, mis on saanud Gabriel Matzneffist?

Higelin: Ta on elus ja vabaduses, kõnnib ringi ja semmib endiselt alaealiste tüdrukutega.

On ta ka midagi omalt poolt öelnud või kahetsust väljendanud?

Filho: Kui Vanessa Springora „Nõusolek“ välja tuli, kirjutas ka Matzneff kättemaksuks raamatu ja pani sellele pealkirjaks „Vanessaviirus“⁴. Raamatus selgitab ta taas, kuidas ohver on olnud hoopis tema ja mingit kahetsust ta ei ilmuta.

1 Vanessa Springora. Le Consentement. Édition Grasset, 2020.

2 „Le Consentement“, Vanessa Filho, 2023.

3 Ilmselt viitab siin aastale 2020, kui Polanski sai juba lausa viienda parima režissööri Césari filmi „Ohvitser ja spioon“ („J'accuse“, Roman Polanski, 2020) eest.

4 Gabriel Matzneff, Vanessaviirus. 2021. Kuna kõik kirjastused keeldusid raamatut kirjastamast, andis Matzneff selle ise välja, rahastades trükki eeltellimustega.